

ВІДГУК

офіційного опонента

головного наукового співробітника відділу аграрного ринку та міжнародної інтеграції

Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» НААН,

доктора економічних наук, доцента **ЧЕРЕМІСІНОЇ Світлани Георгіївни**

на дисертацію **ПАВЛЕНКО Марини Миколаївни** на тему:

«Формування і функціонування ринку зерна в умовах нових викликів»

подану на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 051 «Економіка»

галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Актуальність теми зумовлена визначальною роллю зернового сектору у формуванні макроекономічної стабільності, експортного потенціалу та продовольчої безпеки України, особливо в умовах воєнного стану та глибоких трансформацій аграрної економіки. Ринок зерна виступає системоутворюючим елементом аграрного сектору, чутливо реагуючи на вплив як внутрішніх (виробничих, інституційних, логістичних), так і зовнішніх (глобальні ціни, торговельні обмеження, геополітичні ризики) чинників. Повномасштабна війна спричинила суттєві дисбаланси у функціонуванні ринку зерна – від скорочення виробничого потенціалу та руйнування інфраструктури до ускладнення експортної логістики та посилення цінової волатильності. У цих умовах особливої ваги набуває необхідність наукового обґрунтування нових підходів до формування і функціонування ринку зерна, його адаптації до умов підвищеної невизначеності та розроблення ефективних механізмів державного регулювання. Отже, дослідження є своєчасним, має важливе теоретичне та практичне значення і спрямоване на вирішення актуальних завдань забезпечення стійкості та конкурентоспроможності аграрного сектору України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і пропозицій дисертації.

Дисертація містить низку наукових положень, висновків і рекомендацій, які загалом добре обґрунтовані та характеризуються належним рівнем новизни. Авторка демонструє глибоке розуміння теоретичних засад теми, опанування сучасного методичного інструментарію дослідження та вміння застосувати його для отримання нових результатів. Ознайомлення з кваліфікаційною науковою роботою Павленко Марини Миколаївни на тему: «Формування і функціонування ринку зерна в умовах нових викликів» дає підстави стверджувати, що сформульовані в роботі теоретико-методичні положення, наукові висновки та практичні рекомендації є достатньо обґрунтованими та достовірними. Вони базуються на широкому колі наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених з проблем функціонування аграрних ринків, державного регулювання та розвитку зернового сектору, а також на чинних нормативно-правових актах, статистичних і аналітичних матеріалах, офіційних даних та інформаційних ресурсах.

Метою дослідження Павленко Марини Миколаївни є наукове обґрунтування та розвиток теоретико-методичних засад формування й функціонування ринку зерна та встановлення механізмів його адаптації до сучасних глобальних і національних викликів.

Для досягнення поставленої мети та вирішення визначених завдань авторкою використано комплекс сучасних загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, зокрема діалектичний і системний підходи, методи аналізу і синтезу, індукції та дедукції, узагальнення і систематизації, а також економіко-статистичні та графічні методи. Застосування зазначеного методичного інструментарію забезпечило належний рівень аргументованості отриманих результатів, їх логічну послідовність і наукову переконливість, що в цілому свідчить про високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації.

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, є достатньо обґрунтованими, логічно структурованими та базуються на комплексному використанні сучасного методичного інструментарію економічних досліджень. Дисертація характеризується цілісністю, послідовністю викладення матеріалу та належним рівнем аргументації отриманих результатів.

У першому розділі дисертації автором досліджено теоретико-методичні засади формування і функціонування ринку зерна (с. 27–59), зокрема розкрито економічну сутність категорії «ринок зерна» як складної системи взаємопов'язаних економічних відносин, що формується під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників. Значну увагу приділено механізмам функціонування ринку зерна в умовах нових викликів (с. 40–50), а також методичним підходам до його оцінювання (с. 50–59).

У другому розділі проведено комплексну оцінку сучасного стану та тенденцій розвитку ринку зерна України (с. 61–120). Авторкою обґрунтовано ключові закономірності функціонування зернового ринку, проаналізовано інструменти державного регулювання виробництва зернових (с. 90–99), а також узагальнено світовий досвід регулювання та розвитку ринку зерна (с. 99–120), що дозволило сформулювати підґрунтя для подальших наукових узагальнень.

У третьому розділі дисертації (с. 122–182) розроблено напрями модернізації підходів до функціонування ринку зерна в умовах сучасних викликів. Зокрема, запропоновано концептуальні підходи до функціонування ринку зерна в умовах цифровізації (с. 122–147), удосконалено інструментарій державного впливу на ціноутворення (с. 147–166), а також здійснено прогнозування тенденцій розвитку ринку зерна (с. 166–182).

Достовірність результатів і наукова новизна досліджень. Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у сформованому авторському концептуально-методичному підході до аналізу та регулювання ринку зерна України як відкритої,

інституційно керованої та структурно нестійкої системи, функціонування якої визначається взаємодією виробничих, логістичних, цінових та регуляторних чинників в умовах нових викликів. У межах дослідження уточнено теоретичні положення, удосконалено інституціональні механізми регулювання та розвинуто методичний інструментарій прогнозування розвитку зернового ринку з урахуванням сучасних викликів. Отримані результати відображають особистий внесок здобувачки та конкретизують наукову новизну роботи.

По-перше, методичні засади формування державної політики розвитку зернового ринку через інтеграцію міжнародного досвіду з урахуванням воєнних, логістичних та інституційних обмежень (с. 99–120). В межах цього наукового здобутку авторкою уточнено умови застосування інструментів підтримки доходів виробників, аграрного кредитування та стимулювання експорту в середовищі підвищеної невизначеності.

По-друге, підходи до аналізу чинників ціноутворення на зерно, які доповнено ідентифікацією нерівноважних детермінант, зокрема логістичних обмежень, державного регулювання та очікувань виробників (с. 147–166). Показано, що в умовах воєнного стану ці чинники можуть мати визначальніший вплив на ціну, ніж класичне співвідношення попиту і пропозиції.

По-третє, наукові уявлення про шляхи адаптації зернового ринку України до сучасних викликів, що базуються на поєднанні прогнозних оцінок, інституційних змін та розвитку логістичної інфраструктури (с. 166–182). У роботі акцентовано увагу на тому, що стійкість ринку формується не за рахунок посилення прямого державного контролю, а через узгоджене використання прогнозних інструментів, адресної підтримки та розвитку інфраструктури.

Достовірність отриманих результатів підтверджується використанням значного масиву статистичних даних, нормативно-правових джерел, наукових публікацій, а також застосуванням сучасних методів економічного аналізу, моделювання та прогнозування. Робота відзначається достатнім рівнем апробації результатів, що підтверджується наявністю наукових публікацій та їх обговоренням на науково-практичних заходах.

Отже, є підстави стверджувати, що наукові положення, висновки та рекомендації дисертації є належно обґрунтованими, а отримані результати – достовірними. Павленко Марина Миколаївна забезпечила переконливість викладу завдяки гармонійному поєднанню теоретичних і практичних підходів, а також використанню як кількісного, так і якісного аналізу, що надає дослідженню комплексності та підсилює його наукову значущість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Одержані в процесі дослідження наукові результати запропоновано до використання у вигляді структурованого регуляторного інструментарію функціонування зернового ринку в Україні, що може бути

використано в практичній діяльності органів державної влади, галузевого управління та конкретними суб'єктами ринку.

Дисертація є завершеним дослідженням, виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Національного університету біоресурсів і природокористування України за темами «Прикладна розробка новітнього організаційно-економічного механізму регулювання сталого рибальства і аквакультури через розвиток сільських територій» (номер державної реєстрації 0120U102110) та «Прикладні рішення регулювання розвитку сільського та рибного господарства в умовах надзвичайних викликів для національної безпеки України» (номер державної реєстрації 0122U001643).

Практичне значення результатів дослідження. Результати дисертації Павленко Марина Миколаївни впроваджено у навчальному процесі Національного університету біоресурсів і природокористування України для освітнього ступеня «Бакалавр» освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка» навчальної дисципліни «Міжнародна економічна діяльність України», де запропоновано оптимальні шляхи розвитку виробництва зернових культур в Україні задля підвищення ефективності впливу державної підтримки на виробництво зернових в системі інноваційних технологій аграрного сектору економіки. Це сприяло зміцненню практичної орієнтованості підготовки здобувачів та підвищенню актуальності освітнього змісту.

Підтвердженням практичної цінності отриманих результатів дослідження є те, що результати дослідження прийнято до використання у приватному підприємстві «Агро-Стиль К» (акт впровадження № 1 від 27.10.2025 р.) та використовуються в практиці господарської діяльності ТОВ «Іверія Агро» (акт впровадження б/н від 2025 р.). Таким чином, результати дослідження мають значний практичний ефект і можуть бути впроваджені для підвищення ефективності функціонування ринку зерна в умовах нових викликів в Україні. Високий рівень обґрунтованості отриманих результатів та їх практичне значення свідчать, що авторкою повністю досягнуто мету та вирішено поставлені завдання дослідження.

Повнота викладення основних наукових результатів в опублікованих працях. Основні положення дисертаційного дослідження опубліковано у 26 наукових працях, з яких 10 статей у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, колективна монографія, стаття в колективній монографії, 2 методичні рекомендації, 3 свідоцтва про авторське право України, 9 тез наукових доповідей.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. У дисертації Павленко Марина Миколаївни ознак порушення академічної доброчесності не виявлено. У дослідженні повною мірою дотримано вимог щодо коректного цитування літературних джерел і статистичних матеріалів. Запозичення ідей, результатів і текстових фрагментів

інших авторів здійснено з належним посиланням на відповідні джерела інформації. Усі запозичення супроводжуються належними посиланнями, авторські положення мають самостійний характер, а отримані результати є достовірними та науково обґрунтованими.

Дискусійні положення та зауваження щодо роботи. Дисертація Павленко Марина Миколаївни написана з дотриманням існуючих вимог, має цілісну структуру і є завершеним науковим дослідженням. Проте, не всі положення дисертації є беззаперечними і тому можна висловити окремі зауваження та дискусійні положення:

1. У дисертації (с. 23–25) задекларовано удосконалення теоретичного підходу до трактування категорії «ринок зерна» як динамічної інституційно-економічної системи. Водночас аналіз змісту відповідних положень дозволяє стверджувати, що окремі елементи новизни мають узагальнений характер і концептуально тяжіють до вже відомих положень інституціональної економічної теорії та теорії ринкових систем.

Зокрема, ідеї щодо багатофакторності ринку, ролі держави як інституційного регулятора та взаємодії попиту і пропозиції як системоутворюючих елементів є достатньо широко представленими у сучасних економічних дослідженнях. У зв'язку з цим доцільним видається більш чітке структурування авторського внеску, зокрема через конкретизацію тих положень, які мають ознаки наукової новизни порівняно з існуючими підходами.

2. Авторкою задекларовано використання методів економіко-математичного моделювання (с. 22–23, 166–182), зокрема для прогнозування тенденцій розвитку ринку зерна. Водночас у роботі недостатньо повно розкрито методичні аспекти побудови моделей: не конкретизовано типи використаних моделей, склад і економічний зміст змінних, а також процедури перевірки їх статистичної значущості. Відсутність розгорнутого опису верифікації моделей певною мірою обмежує оцінку їх адекватності та практичної придатності.

Позитивною рисою дослідження є спроба розширення підходів до аналізу ціноутворення (с. 147–166) шляхом включення до нього не лише класичних факторів попиту і пропозиції, але й таких детермінант, як логістичні обмеження, державне регулювання та очікування виробників. Водночас виявлені фактори мають переважно якісний характер інтерпретації. У роботі відсутня кількісна оцінка сили та напряму їх впливу на рівень цін, що певною мірою звужує можливості практичного використання отриманих результатів.

У цьому контексті доцільним було б застосування інструментарію кореляційно-регресійного аналізу або економетричних моделей, що дозволило б визначити ступінь впливу окремих факторів, побудувати прогнозні залежності, підвищити аналітичну глибину дослідження.

4. У дисертації (с. 90–99) обґрунтовано вагому роль держави у забезпеченні стабільності функціонування ринку зерна, зокрема через застосування цінових,

інфраструктурних та компенсаторних інструментів. Водночас аналіз державного регулювання має переважно описовий характер і не супроводжується комплексною оцінкою ефективності відповідних заходів. Зокрема, відсутній аналіз результативності державної підтримки за критеріями економічної ефективності, впливу на доходи виробників, стабільність цін та конкурентоспроможність галузі. Доцільним було б доповнити дослідження відповідними аналітичними розрахунками.

5. У роботі (с. 99–120) представлено ґрунтовний аналіз міжнародного досвіду регулювання ринку зерна, зокрема практик США, ЄС, Канади та Китаю. Водночас цей аналіз має здебільшого оглядовий характер і не завжди супроводжується достатнім рівнем адаптації до умов функціонування українського ринку зерна, особливо в контексті воєнного стану. У зв'язку з цим доцільним видається: більш чітке визначення можливостей імплементації окремих інструментів в Україні; врахування інституційних обмежень; розроблення конкретних рекомендацій щодо адаптації міжнародних практик до національних умов.

Зазначені питання та зауваження не знижують загальної оцінки дисертації. Вони спрямовані на активізацію наукової дискусії та надання можливості здобувачці більш повно розкрити окремі аспекти дослідження під час захисту. У цілому виявлені недоліки мають локальний або дискусійний характер і не впливають на наукову та практичну значущість отриманих результатів.

Загальний висновок. Дисертація Павленко Марини Миколаївни на тему: «Формування і функціонування ринку зерна в умовах нових викликів» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, у якому вирішено важливе науково-практичне завдання, що має значення для розвитку ринку зерна та зернового господарства України.

Робота відзначається високою актуальністю в контексті дослідження формування і функціонування ринку зерна в умовах нових викликів, належною теоретичною обґрунтованістю та вираженою практичною спрямованістю. Авторка продемонструвала глибокі знання у сфері розвитку ринку зерна, здатність аналізувати складні економічні процеси, що відбуваються під впливом сучасних трансформацій.

Наукова новизна дослідження підтверджується розробленням нових підходів до функціонування ринку зерна в умовах нестабільності, а достовірність отриманих результатів забезпечується використанням сучасних методів дослідження, репрезентативної інформаційної бази та належною апробацією. Основні наукові положення відображені у достатній кількості публікацій, що свідчить про відкритість авторки до наукової дискусії та визнання результатів фаховою спільнотою. Порушень академічної доброчесності в роботі не виявлено.

Незважаючи на зазначені зауваження та дискусійні положення вважаю, що за актуальністю, науковою новизною, обсягом, змістом і рівнем виконання досліджень

представлена дисертація відповідає вимогам, що пред'являються до кваліфікаційних наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії (відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії»). За своїм змістом, науковим рівнем, новизною та практичною значущістю отриманих результатів дисертація повністю відповідає спеціальності 051 «Економіка».

Вважаю, що авторка дисертації Павленко Марина Миколаївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент головний науковий співробітник відділу аграрного ринку та міжнародної інтеграції Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» НААН, доктор економічних наук, доцент Світлана ЧЕРЕМІСІНА